

בחינת זהותה של מלכת הדראג

מציאות ללא תעודת זהות בחברה הישראלית

סמינריון גוף, מגדר ומשפט

אוניברסיטת תל אביב

שם הסטודנט: עידן עפר

מרצה: ד"ר יופי תירוש

מספר מילים: 8905

תאריך: 11.9.2013

תוכן עניינים:

2	מבוא
3	פרק ראשון- הדראג
11	פרק שני- הניסוי
14	פרק שלישי- ההיבט המשפטי ותעודת הזהות
21	סיכום
22	ביבליוגרפיה

כל מי שאי פעם היה במופע דראג יודע שקשה להתעלם מהנוכחות הדומיננטית של מלכת הדראג על הבמה: הביטחון העצמי, האיפור המוגזם, העקבים הגבוהים והשמלה הנוצצת. אבל מה קורה כאשר המלכה יורדת מהבמה, מסתובבת באותה צורה ברחוב ומנסה להיכנס למקומות עם שומרים או לקבל שירות הדורש תעודה מזהה?

מלכת דראג, טרנסווסטיט או קרוסדרסר- אלו מונחים שונים המייצגים לדעתי זהות דומה: זכר העוטה על עצמו מאפיינים נקביים/נשיים (כמו איפור ולבוש) מסיבות שונות ומשתנות. אנשים רבים נוטים להתבלבל בנושא זה, אולי משום שאין באמת הגדרה אחת שהיא מוצקה ויציבה עבור כל אחת מהזהויות הללו. מה שמשותף לזהויות הללו, הוא שכאשר מסירים את המאפיינים הנקביים, הזהות המגדרית הגברית ה"מקורית" חוזרת. לכן, ניתן לומר שקיימות שתי זהויות מגדריות מנוגדות אצל אדם אחד.

בחרתי להתמקד במלכת הדראג מאחר שיש לי דמות דראג בשם רגינה, אשר שימשה אותי בכתובת הסמינריון הזה. הרעיון לנושא הסמינר הגיע בעקבות קשיים שרגינה נקלעה אליהם כאשר ניסתה להיכנס לאוניברסיטת תל אביב ונדרשה להציג תעודה מזהה שאינה תואמת את המראה והמגדר שלה.

תעודה מזהה היא תעודה עם תמונה שלכאורה מייצגת את הזהות של כל אחד מאתנו, אך חותרת במסווה למצב שבו לכל אדם יש זהות ויזואלית אחת שהיא יציבה ואחת משתיים- גבר או אישה. כך נוצר מצב בו אדם חייב להדחיק ולהכחיד זהות שלא תואמת את תעודת הזהות שלו כאשר הוא מעוניין להחזיק בה במידה שווה כמו בזהותו המקורית. האם תעודת הזהות בכלל רלוונטית במקרים האלו? האם אדם בעל שתי זהויות מגדריות בחברה מהווה איום מסוים? ואם כן, על מי?

אם כן, ניתן להניח שלמלכת הדראג ישנה זהות הכוללת מראה, שם ואישיות השונה בצורה מהותית מזהות הגבר ש"מאחוריה", אך כמובן שאין לה תעודת זהות שמייצגת אותה. האם בכל זאת החברה הישראלית יכולה להכיר מבחינה משפטית בזהותה הממשית של מלכת הדראג גם כאשר אין לה תעודת זהות שמייצגת את אותה זהות?

מטרת הסמינר הינה לבחון מה הוא יחס 'שומרי הסף' למלכת הדראג במציאות היומיומית, בעקבות דרישתם להצגת תעודת זהות, שלמעשה לא תואמת את ההופעה המגדרית שלה, אלא רק את הזהות הגברית ש"מתחתיה".

בפרק הראשון אנתח נקודות דמיון ושוני בין הדראגיסטית לטרנסקסואלית (או טרנסג'נדרית) ואכתוב על הפרשנות הפסיכולוגית-סוציולוגית-מגדרית של מושג הדראג. בפרק השני אציג את ממצאי הניסוי האמפירי שביצעתי כמלכת דראג במפגש עם שומרי הסף בדרישתם לתעודה מזהה. בפרק השלישי אנתח מבחינה משפטית את ממצאי הניסוי באמצעות פסקי דין ושיח זכויות חוקתיות תוך התמקדות באלמנטים העיקריים בתעודת הזהות שהשפיעו לדעתי על תוצאות הניסוי.

פרק ראשון - הדראג

דראג - בשביל מי?

יש שיטענו שמטרת פעולתן של מלכות הדראג היא הצהרתית- הן בדרך כלל חשות צורך להופיע בציבור בלבוש של המין האחר, לרוב בצורה פרובוקטיבית, סטריאוטיפית ומוקצנת, תוך הדגשה מופרזת של דימויים נשיים "מסורתיים". האלמנט העיקרי לפי טענה זו, הינו משיכת תשומת לב, המשמש כאמצעי לביטוי מחאה חברתית או פוליטית, ולעיתים לשם בידור בלבד. מחוץ לתפקיד הדראג, המלכות חיות כגברים "רגילים".

אנשים רבים שמגלים שאני "עושה" דראג שואלים אותי אם אני מעוניין לעבור ניתוח לשינוי מין, מה שגורם לי לחשוב שייכתן וההבחנה בין דראגיסטית לטרנסקסואלית היא לא פשוטה. אינני טוען שאחת עדיפה על השנייה או שאחת "פחות גרועה" מהשנייה, אך אולי חשוב לבחון מהן נקודות הדמיון והשוני שבין דראג לטרנס.

על דראג וטרנס - תיק לשון הרע

אפתח בדיון בפס"ד **אדלמן נ' רייטינג** בו הוצגו התובעים ככאלה שנוהגים להופיע במועדון בתל אביב כאשר הם "מחופשים" למלכות דראג.¹ הנתבעת בתיק פרסמה כתבה עם הכותרת "צ'אנס לטראנס", בה נכתב: "כך הפכו הטרנסקסואליות לתופעה חברתית סוחפת, ובאופן מפתיע, גם לפנטזיה מינית לגיטימית של גברברי ישראל".² בכתבה פורסמה תמונתם של התובעים כמלכות דראג שצולמה במועדון במסגרת אירועי מצעד הגאווה.³

טענת התובעים הייתה כי "פרסום תמונתם במסגרת כתבה על "תופעת הקוקסינליות", מבלי שיש להם קשר למגזר זה, ומבלי לציין במפורש כי אין לתמונה קשר לתוכן הכתבה, מהווה לשון הרע".⁴ לטענתם, הפרסום ביזה והשפיל אותם והציגם כ"קוקסינלים המוכרים את גופם".⁵

האם באמת לא קיים קשר בין דראגיסטיות ל"מגזר" הטרנסקסואליות? בטענות התובעים ניתן לראות כי התובעים מפרידים את עצמם באופן מוחלט מטרנסקסואליות. מעבר לכך, הם מכנים אותן כ"תופעת הקוקסינליות" או "קוקסינלים המוכרים את גופם"- כינויים אשר מהווים שמות גנאי לטרנסקסואליות. כלומר, הדראגיסטים טענו בבית המשפט שהצגתם כטרנסקסואליות היוותה לשון הרע, תוך כדי שהם בעצמם באופן אירוני מבזים את קהילת הטרנסקסואליות.

¹ תא (ת"א) 14726/05 **אדלמן נ' חברת רייטינג בע"מ**, בפס' 4 לפסק דינה של השופטת ינון (ניתן ביום 9.10.2007) (להלן: **עניין אדלמן**).

² שם, בפס' 6 לפסק דינה של השופטת ינון.

³ שם, בפס' 7 לפסק דינה של השופטת ינון.

⁴ שם, בפס' 9 לפסק דינה של השופטת ינון.

⁵ שם, בפס' 12 לפסק דינה של השופטת ינון.

ביהמ"ש בפסיקתו ציין כי המבחן שבאמצעותו יקבע הדין אם אכן דברים מסוימים שפרסם פלוני עלולים להוות לשון הרע כלפי אדם אלמוני, אינו מבחן סובייקטיבי, המבחן הוא אובייקטיבי במהותו, לאמור: מה שקובע הוא לא "אם התובע מרגיש עצמו נפגע, אלא הקובע הוא כיצד עלולה החברה לקבל את הדבר שבאותו פרסום..."⁶. כלומר, הפרסום יפורש על פי המשמעות המקובלת בציבור כולו ועל פי הבנתו של "האדם ברחוב" או "האדם הרגיל", ש"איננו המשכיל ביותר או האיש הירוד ביותר מבחינת התפתחותו".

ביהמ"ש קבע כי "תמונת התובעים צולמה במסגרת אירוע פומבי, ואין חולק כי האחרונים נהגו להופיע בתחפושות מסוג שכזה כעניין שבשגרה ומכאן כי אין בתמונתם בכדי להשפילם או לבזותם"⁷. כלומר, נראה כי ביהמ"ש רומז כי להופיע בדראג באופן כללי זו השפלה עבור אדם שמבצע אותו בצורה חד-פעמית ומתועד בתמונה, אך הוא לא מהווה השפלה עבור אדם ש"מתחפש" בדראג כדרך קבע באירועים פומביים (כך ניתן למעשה לצלם אותו בקלות). בכך, ביהמ"ש קובע שאם גבר מתלבש בבגדי אישה בסתר בחדרי חדרים זה אמנם אקט משפיל, אך זה תקין כל עוד הוא דיסקרטי ולא נחשף בפומבי למצלמות.

ביהמ"ש המשיך וקבע שהתמונה המדוברת "מביאה בפני הקורא שתי דמויות מחופשות, אשר ניתן לסבור כי הללו גברים בתחפושת נשים, או נשים מחופשות ומאופרות... ברם, דווקא בהיות הדמויות מחופשות כדבעי ומאופרות באופן כבד, לא ניתן לדעת בסבירות מי הם המצולמים או המצלמות בתמונה"⁸.

כלומר, ביהמ"ש מציין כי מאחר והתובעים "מחופשים" בצורה מוצלחת כך שלא ניתן לזהותם, או ליתר דיוק, לזהות את הזהות הגברית ה"אמיתית" שלהם, זה הופך את פרסום התמונה לתקין בכל מקרה. אך ביהמ"ש לא לוקח בחשבון את האפשרות שלמלכת הדראג יש זהות נפרדת שהיא לעיתים ידועה, ושנשים יכולים לזהות את דמותה ולקשר אותה לכתבה ולתוכן שבה. האם זה לגיטימי לפרסם את תמונתה של דראגיסטית (ידועה או לא) לצד כל כיתוב שהוא, רק כי לא ניתן לזהות את זהותה שמאחורי הדראג?

ביהמ"ש המשיך ופסק כי: "מטעם זה, אין סבירות בכך שהקורא הסביר שאינו עומד על זהות הדמויות המחופשות יצעד צעד נוסף בהבנת הכתבה וימצא הקבלה בין 'מלכות דראג' שמלאכתן בבידור גרידא לבין 'קוקסינליות המוכרות את גופן'"⁹.

לדעתי, מצד אחד, צדק ביהמ"ש בתוצאת פסיקתו כאשר לא פסק פיצויי לשון הרע על ה"בלבול" שהכתבה יצרה בין מלכות דראג לטרנסקסואליות. מהסיבה העיקרית שפסיקת פיצויים שכזו, הייתה מציגה מצב בו זו בושה והשפלה מבחינת החברה להיות מתויג כטרנסקסואל, בושה שמהווה לשון הרע.¹⁰ מצד שני, השימוש בביטוי "קוקסינליות המוכרות את גופן" ע"י ביהמ"ש לאורך פסק הדין, יוצר הסכמה מסוימת מצדו שכל מהותן של הטרנסקסואליות היא למכור את גופן, מה שדווקא מהווה לשון הרע (באופן אבסורדי מפי בית המשפט עצמו) כלפי קהילת הטרנסקסואליות. לדעתי זה אירוני, שהביטוי הזה הוצג לראשונה בפני ביהמ"ש דווקא ע"י התובעים הדראגיסטים שמהווים קהילת מיעוט- כך שבטעונם ללשון הרע הם למעשה מבזים, משפילים ומוציאים שם רע לקהילת מיעוט אחרת של הטרנס.

⁶ שם, בפס' 28 לפסק דינה של השופטת ינון.

⁷ שם, בפס' 31 לפסק דינה של השופטת ינון.

⁸ שם, בפס' 38 לפסק דינה של השופטת ינון.

⁹ שם, בפסק 39 לפסק דינה של השופטת ינון.

¹⁰ הדי ויטרבו "משבר הטרנסקסואליות: הבניית זהויות מיניות בדיני לשון הרע" עיוני משפט לג 5 (2010). במאמר זה, המלומד הדי ויטרבו סקר מספר פסקי דין בהם נפסקו פיצויים בגין לשון הרע ל"סטרייטים" אשר תויגו כהומואים, והגיע למסקנה שבית המשפט פסק כך מתוך חשש להיווצרות סכנה ממשית לסדר החברתי הטרנס-נורמטיבי.

לנה וואשבוסקי, אחת מיוצרי טרילוגיית 'מטריקס' וסרטים נוספים, קיבלה תעודת הוקרה על פעילותה למען הקהילה הטרנסג'נדרית במהלך טקס בו נאמה בנושא מגדר.¹¹ וואשבוסקי סיפרה בנאומה על חייה כטרנסג'נדרית: "יש דברים שאנחנו עושים בשביל עצמנו, אבל יש דברים שאנו עושים בשביל אחרים. אני כאן בגלל שכשהייתי צעירה, רציתי נורא להיות כותבת, רציתי ליצור סרטים, אבל לא יכולתי למצוא מישהו כמוני בעולם והרגשתי שהחלומות שלי נגזזים פשוט בגלל שהמגדר שלי היה פחות טיפוסי משל אחרים".

לפי גישה זו, נוכל להכניס לתוך קטגוריית ה'טרנסג'נדר' את כל מי שהמגדר שלו "פחות טיפוסי משל אחרים", כולל דראגיסטיות, ובכך למעשה נערער על ה"טבעיות" שבחלוקה המגדרית בחברה שלנו.

ההבחנה בין מין למגדר

המונח "מין" טומן בחובו את ההבחנות הביולוגיות הראשוניות בין חברי המין האנושי ואלה נבדלים הן במבנה הגנטי- כרומוזומלי שלהם והן בהבדלים בין אברי המין השונים, תפקוד הורמונלי ויכולת רבייה. "מגדר" לעומת זאת, מהווה את מכלול ההזדהויות וההתנהגויות של בני אדם, גברים נשים, בתוך המערכת התרבותית.¹² בתפיסה החברתית המקובלת קיימת חלוקה דיכוטומית לשני מינים הפוכים, שמהם נגזרים שני מגדרים מנוגדים: גבר/זכר ואישה/נקבה. המצג המגדרי מתייחס לתוצר של ההתאמה שבין המין והמגדר כפי שהוא בא לידי ביטוי באופן חיצוני, קרי "נשיות" ו"גבריות".¹³

"טרנסג'נדר" (או "טרנסקסואל") הינו מונח הכולל קשת של זהויות שקשורות לחוסר הלימה, ולהתנהגויות שאינן תואמות בין היות האדם זכר או נקבה מבחינה ביולוגית, לבין התחושות המגדריות שלו.¹⁴ חווית "אי ההתאמה" מבהירה שהקורלציה המסורתית בין מין ומגדר אינה אמת מוחלטת, ומבוססת על הנחת יסוד של קיום דיכוטומי של שני מגדרים. כאמור, בחברה בה אנו חיים ישנם רבים אשר אינם מוצאים את מקומם בתוך הסדר המגדרי הדיכוטומי, ובכך ניתן לערער על כפיפותו ל"חוקי הטבע" ולחשוף את מימדו החברתי-פוליטי.¹⁵

אם כן, לאור מידע זה, ניתן מצד אחד לטעון שהדראגיסטית היא זן מסוים של טרנסג'נדרית- כאשר היא משתמשת במצגים חיצוניים "נשיים" על מנת לבטא זהות מגדרית נשית שהיא שונה מהזהות המגדרית ה"טבעית" שלה שנובעת ישירות מהמין הביולוגי הזכרי. כך, הזהות הדראגיסטית עולה בקנה אחד עם חוסר הלימה בתוך הסדר המגדרי הדיכוטומי בחברה שלנו. מצד שני, קיים הבדל עיקרי ביניהן: בעוד הטרנסג'נדרית, תהיה מעוניינת ברוב המוחלט של המקרים לבצע מעבר קבוע בין זהות מגדרית של גבר לזהות מגדרית של אישה, מעבר אשר לעיתים ילווה עם נטילת הורמונים ואף עם הליכים כירורגיים שהינם צעדים בלתי הפיכים, הדראגיסטית, תבצע את המעבר באופן זמני (לרוב למספר שעות בלבד), ותשוב לזהותה המגדרית הגברית בקלות, מהלך שבדרך כלל לא ילווה בהליכים ניתוחיים.

¹¹ Lana Wachowski's HRC Visibility Award Acceptance Speech 20.10.2012 (נמצא ב- www.youtube.com).

¹² נורה גרינברג "כללים לכתיבה על אנשים טרנסג'נדרים" www.gogay.co.il/uploadfiles/docs/WritingRules.pdf.

¹³ שם.

¹⁴ Paisley Currah and Shannon Minter "Unprincipled Exclusions: the Struggle to Achieve Judicial and Legislative equality for Transgender People" 7 Wm. & Mary J. of Women & L. 37 (2000).

¹⁵ Standards of Care for Gender Identity Disorders, The Harry Benjamin International Gender Dysphoria Association's Sixth Version, 2001 www.wpath.org/documents2/socv6.pdf.

כאמור, לרוב הדראגיסטית תתאפיין במעבר חוזר ונשנה בין זהויות מגדריות, ואילו הטרנסג'נדרית לא תרצה לחזור לזהות מגדרית גברית ברגע שכבר "עברה". ייתכן כמובן שטרנסג'נדריות רבות בתחילת "הליך השינוי", מתנהגות כדראגיסטיות כשלב ביניים, כאשר זהותן "החדשה" לא התגבשה סופית.

הפרעת זהות מגדרית

בענף הפסיכיאטריה קיים המונח 'הפרעת זהות מגדרית' – Gender Identity Disorder. ספר האבחנות הפסיכיאטריות האמריקני מגדיר את ההפרעה ומונה קריטריונים לביסוסה:¹⁶ (1) הזדהות בין-מגדרית חזקה ותמידית המתגלמת ברצון להימנות על המין השני. (2) אי-נוחות תמידית באשר למין המולד או תחושת אי-התאמה לתפקידי המגדר המיוחסים לאותו מין. (3) אין ההפרעה קשורה בהיות האדם 'אינטרסקס'. (4) ההפרעה גורמת למתח קליני משמעותי או לתפקוד לקוי בתחום החברתי, התעסוקתי או בכל תחום אחר.

הגדרת המונח 'הפרעת זהות מגדרית' מראה כי הזהות המגדרית היא קבועה ואחת משתיים: גברית או נשית. לכן, ייתכן כי ביטויים מגדריים אחרים לא ייתפסו ברשתה של ההגדרה הפסיכיאטרית, ולא ייחשבו כהפרעת זהות מגדרית. זו היא דוגמא להבדל נוסף בין דראג לטרנס, דראג לא ייתפס בהגדרה הפסיכיאטרית הנ"ל מאחר והוא מייצג אדם בעל שתי זהויות מגדריות: לעיתים גברית ולעיתים נשית, לא אחת קבועה מבין שתיהן, בעוד טרנס שנכלל בהגדרה הנ"ל, משמר את הבינאריות, תוך מעבר קבוע מזהות מגדרית אחת ("הטבעית") לשנייה. הקשר הבינארי המחייב זכר-גברי ונקבה-נשית שעולה מההנחה הפסיכיאטרית עורער על-ידי תיאורים מגדר רבות. הפמיניסטית הידועה ג'ודית באטלר טענה, שהמגדר הוא חיקוי פרפורמטיבי שנכפה על הפרט, והוסיפה שגם אם נכיר כי בין המאפיינים זכר ונקבה קיים יחס בינארי, הרי אין מתחייב מכך יחס בינארי בתחום המגדר וייתכנו מגדרים רבים.¹⁷

גישות ופרשנויות לדראג מתוך תיאוריות של מגדר

מה הוא החיקוי- הדראג או המגדר עצמו? - ג'ודית באטלר

ג'ודית באטלר טענה שדראג איננו חיקוי או העתק של מגדר קודם או אמיתי כלשהו.¹⁸ לפי האנתרופולוגית אסתר ניוטון, דראג מפעיל את אותו מבנה של חיקוי שבאמצעותו נרכש מגדר. דראג איננו הליבישה של מגדר ששייך לאמיתו של דבר לקבוצה אחרת, כלומר אקט של הפקעה או ניכוס, שמניח שמגדר הוא רכוש החוקי של מין- שה"גברי" שייך ל"זכר" וה"נשי" שייך ל"נקבה". אין שום מגדר שהוא "נאות" למין אחד ולא לשני, שהוא כביכול רכוש התרבותי של אותו מין. דראג הוא האופן הרגיל שבו מגדרים מנוכסים, נלבשים ומבוצעים. משמעות הדבר היא שכל רכישת מגדר היא סוג של חיקוי. אם כך הדבר, נראה שאין שום מגדר מקורי או ראשוני שאותו הדראג מחקה, אלא המגדר הוא חיקוי ללא מקור.¹⁹

אם אכן האמת הפנימית של המגדר היא בדיה, ואם מגדר אמיתי הוא פנטזיה ממוסדת המוטבעת על פני השטח של הגופים, אזי נראה שמגדרים אינם עניין של אמת או כזב, אלא רק מראיות האמת המיוצרות על ידי שיח המניח זהות ראשונית ויציבה. הדראג, מערער את ההבחנה בין מרחב נפשי פנימי למרחב נפשי חיצוני ומגחך ביעילות הן את הדגם האקספרסיבי של המגדר והן את התפיסה של זהות מגדרית אמיתית.

¹⁶ American Psychiatric Association (APA) Diagnostic And Statistical Manual of Mental Disorders, Revised 4th edn (Washington 1995).

¹⁷ ג'ודית באטלר "חיקוי ומרי ג'נדר" מתוך אנתולוגיה לתאוריה קווירית 5 (עורכים: עמליה זיו, יאיר קידר ואורן קנר (2001))

¹⁸ שם.

¹⁹ שם.

ניוטון כותבת שבביטויי המורכבים ביותר של הדראג הוא: "מראית העין אינה אלא אשליה". הדראג משדר: "הופעתי החיצונית נשית אמנם, אבל מהותי הפנימית (הגוף) גברית" בו בזמן הוא מסמל את ההפך: הופעתי החיצונית גברית (הגוף שלי, המגדר שלי) אמנם, אבל מהותי הפנימית (אני עצמי) נשית". שתי הטענות לאמת סותרות זו את זו.

התפיסה של זהות מגדרית מקורית מהווה לא פעם מושא לפארודיה במסגרת הפרקטיקות התרבותיות של הדראג. במסגרת התיאוריה הפמיניסטית הובנו זהויות פארודיות אלה כהשפלה לנשים, אלא שהיחס בין ה"חיקוי" ל"מקור" מורכב ומרמז לנו לחשוב מחדש על היחס בין ההזדהות הראשונית-דהיינו המובנים המקוריים שהוקנו למגדר- לבין הניסיון המגדרי שבא בעקבותיה. הצגת הדראג משתעשעת בהבחנה בין האנטומיה של המציג לבין המגדר המוצג, אבל למעשה לפנינו שלושה ממדים קונטינגנטיים של גופניות נושאת משמעות: מין אנטומי, זהות מגדרית והצגה מגדרית. אם האנטומיה של המציג מובחנת מראש מן המגדר שלו, ושניהם מובחנים מן המגדר של ההצגה, אזי ההצגה יוצרת צרימה לא רק בין מין להצגה, אלא גם בין מין למגדר ובין מגדר להצגה. הדראג יוצר תמונה אחדותית של "אישה", ובאותה מידה גם חושף את נפרדותם של אותם היבטי הניסיון המגדרי, שהוצגו שלא כדין כטבעיים באמצעות מבנה סדר הלכידות ההטרוסקסואלית.²⁰

הדראג קווין כאמור, היא זהות ביצועית פארודית בה גבר המשחק אישה מפגין עד כמה הנשיות היא למעשה קוד תרבותי שאנו מחקים. הפארודיה מאפשרת לחזור על קודים תרבותיים, אך גם לחשוף את החקיינות שבכל זהות וכן את העדר המקור מאחורי החיקוי. דרך הפעולה הזו מערערת את האופן בו אנו מבנים את המציאות, ופותחת אופציות קיום חדשות. בעיה אחת, היא שהפרט אינו אלא מוציא לפועל של אפקט מערער לפעמים בחוסר מודעות. כך צומחת האפשרות הפרדוקסלית כי האפקט המערער יוכל להינשא על ידי דראג קווין, שמבחינתה דווקא מאמינה לחלוטין בנשיותה ה"אמיתית", כלומר, כל רצונה הוא להיות (או להיראות) אישה ואין בה מחשבה ביקורתית או מוטיבציה פוליטית כלשהי.²¹

הקשר המשולש בין דראג, הומופוביה ושנאת נשים - קרול אן טיילר

הסוציולוג המלומד אנדרו רוס טען שאחרי מהומות סטונוול 1969, הדראג היווה מבוכה מסוימת עבור הקהילה הגאה, אך היסטוריונים אחרים של דראג טענו שפעילים הומואים ולסביות הרגישו לא בנוח אתו הרבה לפני כן.²² לפי המלומד דייב קינג, ארגונים מסוימים גינו אותו והשתתפו בביסוס ההבחנה בין מגדר לנטייה מינית, מה שהוביל לתוצאה של הפרדה בין טרנסווסטיות וטרנסקסואליות לבין הומוסקסואליות.²³ הדחף מאחורי הפחתת ערכו של הדראג הגיע ביחד עם מודל האינורסיה המינית של ההומוסקסואליות.²⁴

המודל הזה טען שלאדם ההומוסקסואל יש את הנפש של מגדר אחד ואת הגוף של המגדר השני, כך שמה שניראה כבחירה הומוסקסואלית אובייקטיבית היא דווקא בהשפעה הטרוסקסואלית מוחלטת. למעשה, אם גברים חושקים בגברים, הם עושים את זה כנשים. הפסיכואנליטיקן הידוע זיגמונד פרויד הסביר: "הם מזהים את עצמם כאישה ולוקחים את עצמם כאובייקט המיני שלהם. הם ממשיכים מבסיס נרקיסיסטי, ומחפשים בחור שדומה להם, שאותו הם יכולים לאהוב כמו שאמם אהבה אותם".

²⁰ ג'ודית באטלר "צרות של מגדר" 209 (1990) (תרגום: דפנה רז 2007).

²¹ מירי רוזמרין "ג'ודית באטלר והפרפורמטיביות של הזהות" 18 (תרגום: דפנה רז 2007).

²² Carole Anne Tyler, Female Impersonation, chapter 4 90 (New York 2003).

²³ שם.

²⁴ שם.

המודל הזה רושם מחדש הומוסקסואליות באמצעות הטרוסקסואליות עצמה. לעומת זאת, במהלך זה, בלתי אפשרי להסביר מהי הסיבה שקיים פרטנר אחד בעל מגדר "נורמלי" לכאורה במערכת היחסים ההומוסקסואלית.²⁵ פרויד לעיתים מתאר את הסובייקט של תשוקה הומוסקסואלית כנשי בחיפוש אחר אובייקט גברי, ולעיתים כגברי בחיפוש אחר אובייקט נשי, כאשר בשני המקרים מדובר לכאורה בתשוקה הטרוסקסואלית.²⁶

כאשר גברים הומואים מתעמתים עם תיאוריות כאלו, שלטענתם שוללות אפשרות אמיתית לקיום שלהם, הם "עומדים מאחורי" התשוקה והמגדר שלהם, תוך שהם מסרבים להטמיע את ההומוסקסואליות בהטרוסקסואליות. לטענתם, זהו תפקידו של הדראג לחתור תחת הנורמות המגדריות וההטרוסקסואליות "הטבעית" ולא תפקידם.²⁷

כך גם תיאוריות נוספות של דראג, שטענו שאימוץ נורמות מגדריות מסוימות אינו מהווה היטמעות בהכרח, אלא מאפשר לחשוב באופן רדיקלי על המודל ההומוסקסואלי כבעל קשר מחויב מסוים למודל האינורסיה. המלומד מרטין האמפריס טען כי: "כאשר אנחנו יוצרים בקרבנו (גברים הומואים) גברים גבריים לכאורה שחושקים בגבריים אחרים, אנחנו בעצם סותרים את רעיון האינורסיה שאנחנו באמת נשמות נשיות בגופים זכריים".²⁸

ניתן לטעון כי המסקנה הלוגית ממודל האינורסיה היא הטענה שהומוסקסואליות היא בעצם טרנסקסואליות.²⁹ טרנסופוביה לוקחת את הצורה הספציפית של שנאת נשים כאשר הנשיות עצמה מופחתת (אצל טרנס), מה שיכול להיות הסיבה למה מלכות דראג לעיתים קרובות מתעקשות שלא יטעו ויחשבו שהן באמת נשים. מתן דגש על גבריות הומוסקסואלית יכול להיות גם מגננה נגד הפמיניזציה שהתרבות שלנו באופן עקבי מקשרת להומוסקסואליות, ולא רק מגננה כנגד תיאוריית האינורסיה ההטרו-סקסיסטית.

המלומד ז'אק דה רידה טען, כי גברים הומוסקסואליים אינם בעלי פוביה לנשים, בגלל שאינם סובלים מחרדת סירוס.³⁰ לעומת זאת, אם גברים הומואים אינם מפחדים שיראו אותם כהומואים, אין זה מעיד בהכרח שהם אינם מפחדים שיראו אותם כנשיים, אלא אם כן, הם "באמת" כבר נשיים או מסורסים. הפחד שהומוסקסואליות 'גונבת' את גבריותו של הגבר והופכת אותו לנשי, מאחד הומופוביה ושנאת נשים ומשפיע על התרבות ההטרוסקסואלית וההומוסקסואלית גם יחד.³¹

השמצתן של מלכות דראג בתרבות ההומוסקסואלית עשויה להיות הוכחה לדחייה של הסטריאוטיפ ההטרוסקסיסטי של ההומוסקסואל הנשי, שעומד בניגוד ל"דבר האמיתי"- הגבר הגברי שמזוהה בתור הומוסקסואל.³² אך השמצה זו יכולה גם לחשוף את הדחייה של הנשי על רקע שנאת נשים. מספר תיאוריות הומוסקסואליות מצהירות כאמור, כי הגבר ההומוסקסואל ה"נכון" הוא גבר גברי, מה שעולה בקנה אחד עם הרעיון ששנאת הנשיות הדראגיסטית נובעת למעשה מתוך שנאת נשים.

²⁵ שם.

²⁶ ראו Tyler, לעיל ה"ש 22, בעמ' 91.

²⁷ שם.

²⁸ שם.

²⁹ שם.

³⁰ ראו Tyler, לעיל ה"ש 22, בעמ' 92.

³¹ שם.

³² שם.

הדראג- האישה הפאלית

המלומד ליאו ברסני טען כי גברים הומוסקסואלים בדראג הם למעשה נשים טובות יותר, ולו רק מהסיבה שהם מצוידים ביכולת טובה יותר להחליף זהות מגדרית.³³ בחיבורו, הוא לעיתים מציג את הגברים ההומוסקסואלים בדראג כשונאי נשים ולעיתים כקורבן של שנאת נשים, "סאדיסטים עם פאלוס עצמי מנופח" או "מזוכיסטים מנותצים ומסורסים".

עבור פמיניסטיות רבות, גברים הומוסקסואלים בדראג הם רק ייצוג נוסף של שנאת נשים.³⁴ הפמיניסטית הלסבית הרדיקלית מרילין פריי, טענה שנשיותו של הדראג ההומוסקסואלי היא "לעג על נשים בעל אופי ציני יומיומי ומגלמת את לכידותו של הדיכוי... אך היא גם סוג של הצגה, שעשוע עם מה שנחשב טאבו...".

הפמיניסטית, ג'ודית וויליאמסון כתבה שגברים בדראג מערערים ומפוררים "מאפיינים נקביים" ובכך הופכים את הנשים לסאטירה. הפמיניסטית, אליסון לורי טענה כי "גברים שלובשים בגדי נשים, אלא אם כן הם טרנסקסואליים 'אמיתיים', נראים כמחקים את הלבוש הנשי הכי וולגרי ולא מושך, לכאורה בכוונה ברורה ובפארודיה עוינת". לורי גם מציינת כי "הם מאמינים שדראג הוא מגננה נגד נשיות והמחסור שהיא מסמלת, אך נשיותם של חקייני הנשים ניתנת ללבישה והיא לא הדבר האמיתי, מה שמסמל שלחקייני יש את מה שחסר לנשים- הפאלוס".

פסיכואנליזה מציעה את אותו הסבר לרוב מקרי הדראג, ומכנה אותם "פטישיזם טרנסווסטי".³⁵ הטרנסווסטיט הופך עצמו לנשי רק על מנת "לגבר" (להפוך לבעל מאפיינים גבריים) או לפאלוס (מלשון פאלוס) את עצמו באמצעות הזקפה שדראג לכאורה גורם. בהעמדת פנים כאישה "פאלית", הוא מקבל את היכולת (או את האשליה של היכולת) להיות בעל הפאלוס. כאשר חקיינים מתעקשים על ההבדל בין מלכות דראג לבין "בנות אמיתיות" הם מנסים להגן על עצמם מול חרדת הסירוס שבנות אמיתיות נועדו לסמל. כמו גברים אחרים בפטריארכיה הסמלית, החקייני הנשי יכול להרגיש שלם כגבר על חשבונה של האישה, תוך אי-הכרה בשוני המהותי שלה (המחסור בפאלוס), ובאופן פטישיסטי להתכחש אפילו לזה.

האלמנטים שמסמלים חיקוי בתפקיד פטישיסטי שכזה מהווים סממנים של שוני דו משמעי בין נשים פאליות ל"נשים אמיתיות".³⁶ רוטינות יומיומיות של דראג חושפות את הגוף מתחת לבגדים, ונועדו לשמש בסיס של זהות: התבדחות במשחקי מילים בעלי דו-משמעות מינית, הנמכת הקול, הסרת הפאה והחזייה הממולאת או חשיפת הפין- כולם פועלים על מנת לאבטח מחדש את הזהות הגברית. באמצעות מימוש שרשרת הסממנים הללו בעלי המכנה המשותף, בשילוב הסממן העל-טבעי- הפאלוס, ניתן ליצור את האישה הפאלית כדראג.

האם התיאוריות של אידיאולוגיית הדראג יוצרות זהות אמיתית?

למרות שתיאוריות פמיניסטיות של חקיינות נשית, ותיאוריות הומואיות של דראג, באופן כללי לא מבקרות אחת את השנייה, שתייהן מעניקות יתרון לטקטיקה של נטילה עצמית של זהות כזהות מדומה.³⁷ עבור שתי הקבוצות, כל זהות היא "נרכשת", שקרית, מנוכרת, מזויפת ודמיונית- מה שמכונה "נשף מסיכות". כלומר, אין עצמי אותנטי או "אמיתי" לפני תהליך ההבניה החברתית, כך שהזהויות שלנו חותרות תחת עצמן.

³³ ראו Tyler, לעיל ה"ש 22, בעמ' 94.

³⁴ שם.

³⁵ ראו Tyler, לעיל ה"ש 22, בעמ' 95.

³⁶ שם.

³⁷ ראו Tyler, לעיל ה"ש 22, בעמ' 102.

כמו שג'ודית באטלר מסבירה, דראג מקדם צחוק חתרני בהשפעה מעורבת של פרקטיקות פארודיות, בהן המקורי, האוטנטי והאמיתי הם בעצמם גורמים לאובדן של נורמות מגדריות. כל זה משפיע באופן שיוצר התרבות מהירה של צורות מגדר, מה שמחליש זהות שהיא אחת ממשית ושולל את הנרטיבים הטבעיים של הטרוסקסואליות כהכרחיים עבור הדמויות הראשיות המרכזיות שלה: 'גבר' ו'אישה'.

תיאוריתיקנים רבים רואים בדראג תיאור מוגזם של מגדר שהוא פארודי ואירוני.³⁸ אלו בדיוק אותם מושגים וביטויים שתיאוריות פמיניסטיות משתמשות בהם כאשר הן דנות בחקיינות נשית. הפעילה הפמיניסטית לוס איריגארי טענה, כי להיות חקיין זה "לקחת על עצמך את התפקיד הנשי במכוון... ובכך להיות 'ניראה' באמצעות חזרה עליזה, על מה שהיה אמור להישאר בלתי נראה...".

לשחק את הנשי זה בעצם "לדבר" בו בצורה אירונית, להדגיש אותו. החקיין כמלכת הדראג יוצר אידיאולוגיה מסוימת על מנת לפרק אותה, ומפיק ידע אודותיה. נטען, כי המגדר וההעדפה ההטרוסקסואלית שמאומצים למען אותה אידיאולוגיה הם לא טבעיים ואפילו מדכאים במובן מסוים.

עבור תיאוריתיקנים של דראג וחקיינות, אירוניה ופארודיה הן מה שמבדיל את הדראג מ'נשף המסכות' של שאר האנשים המשחקים במגדר.³⁹ אם כל הזהויות הן פיקטיביות וגורמות לניכור, מה הופך אחת למהימנה ואת האחרות ללא מהימנות ולזיוף ברור? נראה כי התשובה לכך תהיה שהפארודיה בולטת בדמטיות הביצוע המגדרי שלה, כך שבגלל שמישהו התכוון לכתוב את זה בתור תסריט, הייתה כוונה אמיתית שזה יהיה כך. לעומת זאת, לפעמים, משהו נתפס כאירוני מבלי שהייתה כוונה לכך, ולפעמים, למרות כוונה ממשית, אף אחד לא מבין את הבדיחה, כך יוצא שה"דבר האמיתי" הוא בעצמו קומדיה.

דראג - להומואים בלבד?

האם דראג הוא משחק מגדרי בגלל שהוא הומואי או שדראג הוא הומואי בגלל שהוא משחק מגדרי?⁴⁰ ה"רגישות הומואית" קובעת במרומז מראש מה נחשב משחק מגדרי, ושומרת את מה ש'סטרטייטי' כהבדל ממשי בין דראג משכיל לבין 'נשף מסיכות' לא משכיל. ייתכן והתוצאה הבעייתית ביותר של גישה מהותנית זו, היא החיזוק הפרדוקסלי שלה לרעיון שהעצמי ה"אוטנטי" או ה"טבעי" הוא הטרוסקסואלי, גם אם היא הופכת את סדר ההירארכיה על קנו בכך שהיא מכריזה על העצמי הומואי כ"מזויף" או מלאכותי אך עצמי "טוב יותר" הלבוש בצורה חכמה יותר, שידוע לפרק את עצמו בכך שהוא מזהה את ההבדלים בינו לבין תפקיד המגדר אותו הוא עוטה כתחפוש.⁴¹ הומואים ולסביות אינם יותר חופשיים מחרדת סירוס מכל אחד אחר כמו שהטוען הזה מציע.

החקיין בדראג לוקח על עצמו זהות פאלית תוך הזדהות גלויה עם זהות אחת (נשית) שהיא לכאורה שוללת זהות אחרת (גברית) ומסומנת בניגודים לא מתאימים ובעודף אירוני.⁴² הזהות הפאלית רואה באקט המגדרי הזה כמה שמכונן אותה כדראג. ייתכן כי הומוסקסואליות כמו נשיות גם משפיעה כחרדת סירוס, וגברים הומואים, כמו נשים, נמצאים באופן סמלי באותה מקום בו נמצאים גברים הטרוסקסואלים.⁴³ במקום שבו מעלתה של ההתחזות הפאלית היא דומיננטית, הם יכולים להשתמש ב'התחזות' הדראג כדי להגן על עצמם ממחלת הנפש, שגם הומוסקסואליות וגם נשיות קושרה אליה, בפסיכואנליזה של פרויד.

³⁸ ש.ם.

³⁹ ש.ם.

⁴⁰ ראו Tyler, לעיל ה"ש 22, בעמ' 104.

⁴¹ ש.ם.

⁴² ש.ם.

⁴³ ראו Tyler, לעיל ה"ש 22, בעמ' 106.

פרק שני- ניסוי חברתי אמפירי

ממצא א' -אוניברסיטת תל אביב- המאבטחים בשער 5.6.13

השעה 16:00- הגעתי בדראג כרגינה לאוניברסיטת תל אביב על מנת להציג רפרט בפקולטה למשפטים. בכניסה לאוניברסיטה נדרשתי להציג תעודת סטודנט או תעודה מזהה אחרת, כחלק מנוהל גורף החל על כל מי שמעוניין להיכנס לשטח האוניברסיטה.

הצגתי למאבטח תעודת סטודנט, שהיא תעודה עם תמונה (שלא מייצגת את רגינה) אשר אין בה סעיף מין.

המאבטח שאל אותי בפליאה: "מה זה?"

לא הייתי בטוח אם הוא רציני או מתבדח איתי, אז ניסיתי להסביר בפשטות: "זו תחפושת".

המאבטח השיב לי: "זו תחפושת טובה מדי, אני לא יכול לתת לך (פנייה לנקבה) להיכנס".

אמרתי לו: "אבל אני מציג רפרט אתה חייב לתת לי להיכנס!" בגלל שנלחצתי שלא ייתן לי באמת להיכנס, התחלתי לדבר בלשון זכר ויצאתי מהדמות, אולי בעצם בלי לשים לב, ניסיתי ככה לשכנע אותו שאני באמת גבר, כמו בתעודת הסטודנט שהצגתי לו.

המאבטח אז ביקש לראות עוד תעודות מזהות עם אותו השם, ורק לאחר שהצגתי לו אותן, הוא נתן לי להיכנס, לאחר עיכוב של דקות ארוכות בשער הכניסה לאוניברסיטה.

לפי יחס המאבטח והדיבור אליי בלשון נקבה, ניתן להניח כי הדמות הייתה משכנעת בעיניו ואולי אף משכנעת "מדי". הוא עד כדי כך היה משוכנע שאני אישה, כך שהתקשה להאמין שבאמת יש גבר מאחורי הדמות ("תחפושת") שמולו. זה אפילו הגיע למצב אירוני (עבורי) בו ניסיתי לשכנע אותו שאני באמת גבר על מנת שיתן לי להיכנס, והייתי מוכן גם בלי ששמתי לב להסיר חלק מרגינה, בכך שדיברתי בלשון זכר על עצמי, על מנת לעבור את המשוכה הזו ולהיכנס בשערי האוניברסיטה.

לאחר החוויה הזו, עלה הרעיון לכתובת הסמינר הזה שכולל ניסוי חברתי אמפירי. מעניין יהיה לבחון בניסוי, האם ניתן יחס מפלה לדראגיסטית כאשר היא נדרשת להציג תעודה מזהה בכניסה למקומות או על מנת לקבל שירותים מסוימים.

מחשבות לפני הניסוי

"שמתי לי פודרה, צבעתי ריסים, לבשתי שמלה מקושטת כיסים" (אביתר בנאי- שמתי לי פודרה).

12.8.13- אז התעוררתי הבוקר היישר אל תוך המראה- 3 שעות של איפור ולבוש ואני מוכנה לצאת לניסוי כרגינה. במהלך הניסוי, אלך למקומות שונים בהם אנסה לקבל שירות בידיעה שיש סבירות גבוה שיבקשו ממני להציג תעודת זהות כחלק ממתן אותו שירות. בניסוי, אנסה לבחון האם ניתן יחס מפלה בעקבות מראה שאינו תואם את התמונה וסעיף המין (או מגדר) בתעודת הזהות. במחשבה על התוצאה הרצויה, אני לא חושבת שיסרבו להעניק לי שירות במקומות אליהם אלך. מה שיותר מעניין אותי לבחון, זה האם יתייחסו אליי באופן שהוא שונה מהותית כאשר אני באה כדמות דראג מאשר אם הייתי הולכת לבושה כדמות גבר שהיא הדמות ה'מקורית' שלי- הנאמנה לתעודת הזהות שלי.

12.8.13 ממצא ב' - סניף בנק לאומי ברחוב מרמורק בתל אביב בתאריך 12.8.13

השעה 10:30 - נכנסתי כרגינה בדראג לבנק, המאבטח בכניסה נעץ בי מבטים בעודו מברך אותי לשלום. ניגשתי לפקידה עם תעודת זהות בלבד (הגברית כמובן) וביקשתי למשוך 200 ש"ח מהחשבון שלי ללא כרטיס אשראי. הפקידה בהתה בי ושאלה: "מה מספר הסניף שלך (פנייה לזכר)?"

השבתי: "אני לא זוכרת".

הפקידה אז שאלה: "מה מספר החשבון שלך (פנייה לזכר)?"

גם לשאלה זו עניתי: "אני לא זוכרת".

בשלב הזה לאחר שהקלידה מספר שניות במחשב, קמה הפקידה עם תעודת הזהות שלי ואמרה לי: "חכה שנייה, עידן" (שוב פעם פנייה לזכר), והלכה לצלם את התעודה במכונת צילום.

באיזה שהוא מקום צרם לי שפקידת הבנק פנתה אליי שלוש פעמים בלשון זכר, על אף שעניתי לה רק בלשון נקבה בעודי לבושה במיטב בגדי הנשים מרחוב אלנבי, מאופרת באיפור כבד אך מושקע ומצוידת בנעליים עם עקב גבוה. למעשה, קיבלתי את ההרגשה ממנה שהיא מתעקשת שהיא "לא נופלת בפח" של לדבר אליי בלשון נקבה, בכך שהמשיכה לפנות אליי בלשון זכר. נראה היה שהיא מאד משתדלת להראות לי שהיא "יודעת" מהי הזהות ה"אמיתית" שלי מתחת ל"תחפושת". המסר שהעבירה לי הפקידה הוא שהיא יודעת מי אני "באמת", במקום **לכבד** אותי ולפנות אליי כמו שאולי הייתי **רוצה** שיפנו אליי.

לאחר מכן, חתמתי חתימה על לוח ממוחשב, וקיבלתי 200 ש"ח מהפקידה.

לסיכום, ברמת התוצאה הסופית לכאורה לא הופלתי בקבלת שירות בבנק לאומי (כמו בפסק דין **רוזה** בו אדון בפרק הבא). ניגשתי לבנק כאישה בדראג לכאורה במטרה למשוך כסף, עם תעודת הזהות הגברית שלי וקיבלתי את מבוקשי. אך היחס של הפקידה אליי לא היה אידיאלי, ואני באמת מאמינה שאדם אחר בנעליים יכול היה להיעלב מהתעקשותה של הפקידה לפנות אליי בלשון זכר, על אף ההופעה הנשית שלי. היחס שקיבלתי מפקידת הבנק גרם לי להרגיש שלא הצלחתי "לעבוד עליה", ולגרום לה להטיל ספק בזהותי הגברית (האמיתית לכאורה) המשוריינת בתעודת הזהות שלי. האם תעודת הזהות היא המקור הבלתי מעורער לזהות? האם אינני יכולה לאמץ זהות שהיא חזקה עבורי, אשר סותרת את תעודת הזהות, בעודי מקבלת אישור מהחברה על כך? בנוסף, יש לציין שסניף הבנק שבו נעשה הניסוי נמצא במרכז תל אביב, וניתן להניח שבסניף בנק אחר בעיר שהיא פחות ליברלית, הייתי מקבלת יחס שהוא גרוע בהרבה.

בית מרקחת קופת חולים כללית ברחוב זמנהוף בתל אביב בתאריך 12.8.13

השעה 11:00 - נכנסתי כרגינה בדראג לבית המרקחת שבקופת חולים כללית. הצגתי לרוקח כרטיס קופת חולים, וביקשתי לרכוש תרופה קבועה שאני נוטלת באמצעות המרשם שנמצא על הכרטיס, שילמתי בכרטיס אשראי ולא נדרשתי כלל להציג תעודת זהות. בכלליות, הרגשתי שהרוקח מנסה להימנע כמה שיותר מדיאלוג איתי, כך שלא הרגשתי שזכיתי לקבל ממנו יחס מפלה או שונה כלשהוא.

בית היין- חנות לממכר אלכוהול ברחוב אבן גבירול בת"א בתאריך 12.8.13

השעה 11:30 - נכנסתי לחנות כרגילה בדראג, והמוכר שלדעתי היה גם הבעלים של החנות בירך אותי- "שלום לך (פנייה לנקבה)", ולאחר שבחן אותי יותר מקרוב, תיקן את עצמו: "אהה, שלום לך (פנייה לזכר)". תהיתי לעצמי, האם זה לא ברור שאני מעוניינת שיפנו אליי בלשון נקבה כאשר אני ניראת איך שאני ניראת? ותיקנתי אותו - "שלום לך (נקבה)".

המוכר שאל אותי- "איך אני יכול לעזור לך (פנייה לזכר טוב)", למרות שתיקנתי אותו כמה שניות לפני כן.

עניתי לו- "אני רוצה וודקה 'פינלנדיה' בבקשה (בלשון נקבה)".

הוא ענה- "אבל אני צריך לראות תעודת זהות, כדי לבדוק את הגיל"- לכאורה המוכר הדגיש שמטרת בקשתו לתעודה היא רק לבדוק את הגיל שלי. ייתכן ומצד אחד, ניסה להרגיע אותי, שדרישתו לתעודת הזהות איננה כדי לבדוק את המין האמיתי שלי, אלא רק לבדוק שאני בגיל המותר לרכישת אלכוהול. מצד שני, ניראה שהמוכר ניסה בכלל לרמוז לי שהוא לא צריך לבדוק את סעיף המין בתעודת הזהות שלי, מכיוון שכבר "ידע" מהו המין "האמיתי" שלי ולא הפסיק להדגיש את זה בפניי כאשר המשיך לפנות אליי בלשון זכר מספר פעמים. גם אצל המוכר בחנות, כמו אצל הפקידה בבנק, קיבלתי את ההרגשה ש"עלו עליי", מכיוון שלא הייתי מספיק משכנעת מבחינה נשית בהתנהגותי ובהופעתי בפניהם.

הצגתי בפניו תעודת זהות, הוא הסתכל על התעודה ועליי, ואמר: "עידן, האי?". הרגשתי שאולי פה התהפכו התפקידים ואני "עליתי עליו", מכיוון שכלל לא ניראה שהוא בדק את תאריך הלידה שלי כמו שטען. למעשה, תעודת הזהות שלי נתנה לו "הצצה" מתחת לבגדים, או מתחת לפני הזהות הדראגית הנשית שלי- בעודו מחטט ללא כל שליטה מצדי, על מנת לדלות פרטים נוספים על הזהות הגברית שלי, שאולי כלל לא הייתי מעוניינת להציג בפניו.

הבאתי למוכר את כרטיס האשראי שלי לתשלום, הוא הסתכל על השם בכרטיס האשראי על מנת לוודא שתואם את תעודת הזהות וחייב אותי.

הודיתי לו, ולפני שהספקתי לצאת מהחנות הוא אמר לי: "אל תשכח לקחת את התרופות"- (בעודו מסתכל על השקית מבית המרקחת של קופת חולים כללית שהייתי בה באותו היום) וצחקק. מיותר לציין, שהערה כזו, על אף האופי הציני הומוריסטי שלה, רומזת על בעיות נפשיות רפואיות שלכאורה יש לי, והייתה יכולה לפגוע באדם אחר בנעליי שלא היה לוקח את זה בתור בדיחה.

פרק שלישי - תעודת הזהות וההיבט המשפטי

הצגת תעודת הזהות

בניסוי שביצעת, זיהיתי שבהצגת תעודת הזהות היו שני אלמנטים עיקריים שיצרו את היחס המפלה מצד נותני השירות - סעיף המין והתמונה. אנתח את שני האלמנטים, ולאחר מכן אדון בזכויות שנפגעות.

סעיף המין ושינוי

ראשית אציין שלא בכל תעודה מזהה קיים סעיף מין (רישיון נהיגה למשל), אך על מנת לדון בזכויות המשפטיות של הדראגיסטית בישראל אין מנוס מלהציג את הנוהל הקיים לשינוי מין בתעודת הזהות. ייתכן ושינוי סעיף המין בתעודת הזהות, עד כמה שהוא פתרון לגיטימי לטרנסג'נדריות השואפות למעבר מגדרי קבוע, הוא לא פתרון יעיל עבור דראגיסטיות כמוני שחיות הן בזהות זכרית והן בזהות נקבית (אלא אם כן הן מרגישות כי המגדר הנשי מייצג אותן יותר מהגברי- וירצו לשנות את סעיף המין בהתאם לכך).

הבסיס המשפטי לביצוע שינוי בפרטי המין שבמרשם האוכלוסין מצוי בחוק מרשם האוכלוסין: ⁴⁴ "שינוי בפרט רישום של תושב יירשם על פי הודעה [של מבקש השינוי] ... שהציגו יחד איתה תעודה ציבורית המעידה על השינוי".⁴⁵

מכוח אותו סעיף, הותקן נוהל של משרד הפנים, לפיו לצורך שינוי פרט המין נדרשת תעודה רפואית שאושרה על-ידי משרד הבריאות בארץ.⁴⁶ אולם, השינוי טעון אישור רפואי המעיד על כך שבוצע הליך ניתוחי, דהיינו הליך כירורגי שתוצאתו שינוי איברי הרבייה – כלומר, מהפך גניטאלי.⁴⁷

ניתוחים לשינוי מין בארץ מתבצעים לפי חוזר מנכ"ל ובכפוף להחלטת הוועדה לשינוי מין שבמשרד הבריאות.⁴⁸ בוועדה חברים: פסיכיאטר בכיר, מנתח פלסטי בכיר, פסיכולוג קליני, אורולוג ואנדוקרינולוג. הוועדה בוחנת לאורך תקופה את מידת התאמת הפונה לניתוח לשינוי מין. בין היתר, הוועדה בוחנת אם הפונה חי בזהות המין הנגדי שאליו הוא מבקש להשתייך במשך תקופה של שנתיים לפחות. כמו כן, לצורך קבלת האישור לביצוע הניתוח, נדרש הפונה לקבל טיפול הורמונלי במשך תקופה שנקבעת על-ידי הוועדה.

חשוב מאד לציין כי עניינו האמיתי של סעיף המין במרשם האוכלוסין הוא במגדר, ולא במין ביולוגי או גניטלי. בפועל, סעיף המין במרשם האוכלוסין מיועד לקבוע את מעמדו המגדרי של אדם כאישה או כגבר בעיני המדינה. כך, חוקים ותקנות שונים במדינת ישראל מבחינים בין נשים וגברים (כגון חוק שירות בטחון, תקנות מס הכנסה ותקנות יציאה לפנסיה). אך לא רק שאין כל חוק או תקנה המבחינים בין זכרים לנקבות, אלא שלצורך קביעת מעמדו של אדם כאישה או כגבר בעיני החוק, מסתמכים על המין הרשום במרשם האוכלוסין. יוצא אפוא, שהמילים "נקבה" ו"זכר" בסעיף המין שבמרשם האוכלוסין אינן מציינות פרט ביולוגי, כי אם הבנייה סימבולית: הן מהוות שם קוד למעמדו המגדרי של אדם – אישה או גבר. אם כך הדבר, אין כל הצדקה לחייב את מי שמבקש לשנות את מעמדו המגדרי לעבור פרוצדורה כירורגית לשינוי איבר מינו, שהרי מדובר בהבניה סימבולית, ואילו איבר המין הממשי אינו באמת שייך לסוגיה זו.

⁴⁴ חוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה-1965.

⁴⁵ שם, בסעיף 19ג לחוק.

⁴⁶ נוהל 2.6.0001 של משרד הפנים - שינוי פרט המין.

⁴⁷ שם, בס' 2.1.1 לנוהל.

⁴⁸ חוזר מנכ"ל משרד הבריאות 39/86 משנת 1986.

מיותר לציין שהנוהל עצמו והפרוצדורה שבעקבותיו מפלים במהותם, בכך שהם כופים על אדם המעוניין לשנות את סעיף המין בתעודת הזהות לקחת הורמונים ואף לעבור הליך כירורגי, כאשר כלל לא בטוח שהוא אכן מעוניין בכך. אך לא אפרט לגבי הפגיעה בזכויות טרנסקסואלים בעקבות הנוהל המפלה הנ"ל.

ביטול סעיף המין

בתאריך 24.6.2013 הוגשה ליו"ר הכנסת הצעת חוק לביטול סעיף המין בתעודת הזהות. הצעת החוק שהוגשה ע"י חברת הכנסת זנדברג מבקשת לתקן את חוק מרשם האוכלוסין ולהוסיף את הסעיף כי "לא יירשם בתעודת הזהות מין בעל התעודה". מדברי ההסבר: "מרבית אזרחי ואזרחיות מדינת ישראל בוחרים לשאת עימם רישיון נהיגה כאמצעי מזהה בו אין ציון מין. בתעודת הזהות ישנם פרטים מזהים רבים כגון, תמונה, מספר זיהוי וכדומה. פרטים אלו מספיקים על מנת לענות על צורך הזיהוי המבוקש. יתרה מזאת, ישנם אנשים שציון פריט המין בתעודת הזהות שלהם יכול לגרום להם לאי נוחות משום שהם אינם מוצאים את המין הביולוגי שלהם תואם את מגדרם. לפיכך מוצע לבטל את החובה לציין את פריט המין בתעודת הזהות".⁴⁹

לדעתי ביטול סעיף המין בתעודת הזהות מהווה פתרון אידיאלי עבור דראגיסטים בכל הקשור לקבלת יחס מפלה שהם מקבלים בעקבות הסעיף שלא תואם את המצג המגדרי שלהם. ניתן לטעון שביטול הסעיף הנ"ל אינו אידיאלי עבור טרנסג'נדרים, מהסיבה שיתכן והם דווקא יהיו מעוניינים לקבל גושפנקא רשמית למין ה"מבוקש" על ידם, המין או המגדר שאליו הם מרגישים שייכות, וביטול הסעיף בכללותו לא יעניק להם את החותם הזה. על פי רעיון זה, טרנסג'נדרים ישאפו לשנות את נוהל שינוי המין המפלה הקיים ולבטל את הדרישה להליך כירורגי. ביטול הדרישה להליך ניתוחי יקל עליהם לשנות את סעיף המין במרשם האוכלוסין ובכך לקבל אישור מהמדינה ומהחברה למינם (מגדרם), מבלי לבצע שינויים כירורגיים כלשהם (שהם לא בהכרח רצויים) בגופם.

התמונה כייצוג משפטי של ההופעה

חשוב לציין כי מאחר שבדרך-כלל המעבר המגדרי הוא קבוע עבורו, טרנסג'נדריות יכולות לשנות את תמונתן בתעודה המזהה בהתאם למראה שלהן לאחר "השינוי", ולא מתעוררת כל בעיה של הופעה (גם אם סעיף המין לא השתנה). דראגיסטיות לעומת זאת, כנראה לא ישנו את התמונה לזו של הנשית מאחר שהן מנהלות את חייהן בשתי זהויות במקביל, לכן תמונה אחת לא תוכל להציג את שתיהן בעת ובעונה אחת. נראה כי פתרון אידיאלי עבורן יהיה שתי תעודות זהות- אחת לזהות הגברית ואחד לזהות הנשית, אך סביר להניח שהמדינה לא תאפשר פתרון כזה מאחר והוא פותח פתח לאנשים לנצל את רעיון שתי הזהויות באופן לא חוקי.

מה קורה בבתי המשפט בתיקים העוסקים בהופעה?

שאלת מראה התובע היא הכרחית לשאלה של זהות התובע לפי הסגנון הרווח של שיקול הדעת המשפטי.⁵⁰ ניתן לטעון שכאשר בתי המשפט טוענים שהם לא יותר מאשר מתארים או מאבחנים זהות, הם למעשה יוצרים אותה. פירוק לגורמים של זהות מאפשר לבתי המשפט לבחון האם המראה הנידון מוצדק וראוי להגנה משפטית, ורק אם ההופעה מפגינה בצורה נכונה את זהות המחזיק בה, החוק יתמוך בטענת התובע.

⁴⁹ הצעת חוק ביטול סעיף המין בתעודת הזהות שהוגשה ביום 24.6.2013.

⁵⁰ Yofi Tirosh, Adjudicating Appearance: From Identity to Personhood 58 (Yale Journal of Law and Feminism 2007).

העותר ב-**Hernandez- Montiel v. INS**, הוא מקסיקני שביקש מקלט בארצות הברית לאחר שבמולדתו הוטרו, נאנס והותקף באופן חוזר ונשנה בגלל שנהג ללבוש בגדי נשים.⁵¹ הוא ספג התעללות מינית מהמשטרה, הוכה ע"י בני נוער בשכונה, סולק מבית הספר, ואולץ על-ידי משפחתו לעזוב את ביתו. החוק בארה"ב מעניק מקלט למבקשים שמוכיחים שהם לא יכולים להיעזר בהגנה של ארץ מולדתם "בשל פחד מבוסס היטב מלהיות נרדפים מסיבות של... חברות בקבוצה חברתית מסוימת...". שופט הגירה ומועצת הערעורים בנושא הגירה דחו את בקשת המקלט של הרננדז-מונטיאל בגלל ש"נטיית טענתו של המשיב היא שהתעללו בו בגלל הדרך בה התלבש... ולא בגלל שהוא הומוסקסואל". בנוסף לכך, המועצה התקשתה לאפיין את לבוש המבקש כקשור באופן טבעי לזהותו, בגלל שלא הצליח להיזכר באיזה אופן התלבש כאשר נעצר בניסיון לחצות את הגבול לתוך ארצות הברית.⁵² כשל הזיכרון הזה שימש כמסקנה משפטית שסגנון הלבוש של המבקש היה שטחי, לא הכרחי, ו"אקט רצוני, לא תכונה בלתי ניתנת לשינוי". אי העקביות בלבוש הנשי תומכת בחשדנות המועצה ובכוחו של הלבוש להגדיר זהות יציבה עבור התובע.

ההיגיון של ההחלטה מבוסס על ממצא המועצה שקיימת זהות אחת "ממשית" "מתחת" למראה של המבקש: "הומוסקסואל". המועצה חיפשה קשר בין הזהות המאובחנת של המבקש לבין המראה שלו והגיעה למסקנה שמאחר והומוסקסואלים לא בהכרח לובשים בגדי נשים, צריך לדחות את בקשתו: הופעה שאינה מעוגנת בזהות, לא ראויה אם כן להכרה משפטית.

בערעור, בית המשפט הפך את ההחלטה והעניק מקלט למבקש, אך למרות התוצאה ההפוכה, בית המשפט פעל על פי אותו היגיון של המועצה. על מנת להצדיק את הופעתו של המבקש, בית המשפט יצר קטגוריית זהות שבה סגנון הלבוש של המבקש כרוך בהיטב. בית המשפט הסביר שהמבקש לא היה רק גיי, הוא גם לא היה, כמו שהערכאה הנמוכה זיהתה, חלק מקבוצה של "זכרים הומוסקסואלים שמתלבשים כמו נקבות". אלא, הוא שייך לקבוצה של "גברים הומואים עם זהויות מיניות נקביות", קבוצה שעדים מומחים אישרו שהייתה נרדפת במקסיקו. בית המשפט סיכם ש"זהותו המינית הנקבית לא ניתנת לשינוי בגלל שהיא טבועה בו ולא ניתן לדרוש ממנו לשנות אותה".

הדינמיקה של אבחון קטגוריית הזהות הנכונה גילמה תפקיד מרכזי בתיק הזה. בית המשפט חשב שזה יהיה הולם לשנות את ההגדרה של קבוצת הזהות של המבקש מ"זכרים הומוסקסואלים שמתלבשים כמו נקבות" ל"גברים הומואים עם זהויות מיניות נקביות" מאחר והאנשים בקבוצה האחרונה לא "נרדפים פשוט בגלל שהם עשויים להתלבש כמו נקבות או בגלל שהם מקיימים יחסי מין הומוסקסואלים. אלא, הם נרדפים בגלל שהם נתפסים ככאלה שלוקחים על עצמם סטריאוטיפ של 'נקבה', תפקיד פסיבי במערכת היחסים ההומוסקסואלית".

ניתן לראות בבירור שבטיפול המשפטי בתיק הזה היה דחף לשרטט קו מפריד ברור בין הופעה, שממוסגרת כמקרית ולא אמינה, לבין זהות שהיא מוצקה יותר ומבוססת. אבל מאחר וזהות מובנת באמצעות הופעה-חלוקה ברורה שכזו מייצגת לא נכון את המציאות. בנוסף, הגישה המשפטית יוצאת מנקודת הנחה שלכל סגנון לבוש נתון ישנה משמעות ברורה לחלוטין, והמשמעות הזו אף נבחרת וניתנת לשליטה באופן מלא.⁵³

⁵¹ **Hernandez-Montiel V. I.N.S.** 225 F.3D 1084 (9TH CIR. 2000)

⁵² ראו **Tirosh**, לעיל ה"ש 50, בעמ' 59.

⁵³ שם, בעמ' 64.

התובעת ב- **Rosa v. Park West Bank** נכנסה לבנק כדי לבקש הלוואה, "זכר ביולוגי שהיה לבוש בלבוש נשי מסורתי" (כמו שתוארה בפסד הדין).⁵⁴ לאחר בחינת תעודה מזהה עם התמונה, עובדת הבנק אמרה לרוזה שלא תספק לה טופס בקשה להלוואה עד שלא "ילך הביתה ויחליף בגדים". היא אמרה לה שהיא חייבת להתלבש כמו באחת מתעודות הזהות שלה, בהן היא הופיעה בלבוש זכרי מסורתי, לפני שתספק לה טופס בקשה להלוואה. רוזה תבעה את הבנק בגין אפליה על בסיס מין תחת החוק להזדמנות אשראי שווה, אשר אוסר אפליה נגד מבקשי אשראי "על בסיס גזע, צבע, דת, מוצא לאומי, מין, מצב משפחתי, או גיל".⁵⁵

בית המשפט המחוזי דחה את טענת האפליה המינית של התובעת כאשר הוא מנמק: העניין בתיק הזה הוא לא המין של רוזה, אלא "איך שהוא בחר להתלבש כאשר ביקש הלוואה". בגלל שהחוק לא אוסר אפליה על בסיס האופן בו אדם מתלבש, דרישתו של הבנק שרוזה תחליף את בגדיה לא מחזק את טענות האפליה הבלתי חוקית. מעבר לכך, גם אם הצהרת או פעולת הבנק הייתה מבוססת על העדפתה המינית של רוזה או על מה שנתפס כהעדפה מינית, החוק לא אוסר אפליה כזו.

בערעור, בית המשפט הפך את ההחלטה והחזיר את התיק לערכאה הקודמת כדי שיקבע מבחינה עובדתית מה בדיוק הפקידה בבנק הניחה שהתובעת: האם גבר או הומוסקסואל? ביהמ"ש לערעורים הסביר ש"בעוד ביהמ"ש המחוזי צדק באומרו שבסיס האיסור על אפליה בחוק לא כולל סגנון לבוש או נטייה מינית, זו היא לכאורה לא האפליה שנטענה". נטען שפעולת הבנק נעשתה 'על בסיס' מין' ("מינו של המבקש"). בגלל שהחוק לאיסור אפליה אוסר כל אפליה המבוססת על מין ולא אפליה המבוססת על נטייה מינית, לתובעת תהיה טענת אפליה מינית מוצלחת אם מבחינה עובדתית היא תבוסס על כך שפקידת הבנק שלחה אותה לביתה "בגלל שהיא חשבה שלבושה של רוזה לא תאם את המגדר הזכרי שלו". במילים אחרות, אם רוזה לא קיבלה את טופס הלוואה בגלל שהיא גבר, ובמקרה דומה, אישה ("אמיתית") שנעליה כן הייתה מקבלת את טופס הלוואה. העדות גם צריכה להצביע על כך שהפקידה לא הניחה שהתובעת היא גבר הומוסקסואל, בגלל שאם זה המקרה, ההתנהגות שלה תסתכם באפליה על בסיס נטייה מינית, שלא אסורה על פי החוק. התובעת תזכה בתביעה זו, כאמור, אם היא נתפסה כגבר אבל לא כגבר הומוסקסואל.

המהלך של סיווג זהות הוא במרכז המקרה הזה- ייתכן והפקידה חשבה ש"הלקוח שלה הוא גבר שלבוש באופן שסותר את המין שלו", אמר ביהמ"ש, אך גם ייתכן שזהו מקרה בו הפקידה "סירבה להעניק לרוזה בקשה להלוואה בגלל שהיא חשבה שהוא הומוסקסואל, בעודה מתבלבלת בין נטייה מינית לקרוסדרסינג".⁵⁶ ביהמ"ש מאמץ נימה נוזפת בנוגע לכישלון הפקידה לאבחן בצורה מדויקת ונכונה את זהות הלקוח שלה, כאילו ההבחנה בין שתי הזהויות האלו היא ברורה, יציבה, וניתנת לפיענוח במבט.

⁵⁴ **Rosa v. Park West Bank and Trust**, 214 F.3d 213 (1st Cir. 2000).

⁵⁵ ראו **Tirosh**, לעיל ה"ש 50, בעמ' 65.

⁵⁶ שם, בעמ' 66.

ביהמ"ש נימק שאם הפקידה הניחה שהתובעת היא הומוסקסואל, היא בוודאי לא הייתה מודעת להבדל בין הומוסקסואלים וקרוסדרסרים. נימוק זה מרמז שבית המשפט ידע בעצמו מה זהותה של התובעת: היא הייתה קרוסדרסרית. זה גם מרמז על כך שאם היא הייתה קרוסדרסרית, אזי ביהמ"ש חשב שיש לו טענת אפליה על בסיס מין. עבור ביהמ"ש, גבר בשמלה הוא קרוסדרסר, כך שבקלות בלתי נסבלת של פיענוח זהות, בלי להשאיר מקום לאי-ודאות, התנהגות התובעת (שיכולה הייתה להיות בכלל חד פעמית) תורגמה באופן מידי, לקטגורית זהות ברורה ויציבה.

רוזה לא טענה שהיא קרוסדרסרית, ולכן ביהמ"ש לא היה צריך להניח ללא עוררין שרק בגלל שהיא נכנסה לבנק בשמלה, היא הייתה ויכולה הייתה להיות רק קרוסדרסרית. למעשה, שאלת הסיווג המתאים של זהות התובעת היא לא השאלה הנכונה בהחלטה האם היא סבלה מאפליה לא חוקית. בית המשפט הכיר בכך שהחוק שאוסר אפליה על בסיס מין מגן גם על קרוסדרסרים באומרו שהתובעת תזכה אם פקידת הבנק זיהתה אותה כגבר כאשר הייתה קרוסדרסרית. ניתן לומר שמגדר "התגנב" לדוקטרינת האפליה על בסיס מין.

אם ניתן להגן על קרוסדרסרים כאשר החוק אוסר אפליה על בסיס מין, אז ניתן לטעון שטרנסג'נדרים יכולים להיות מוגנים גם כן.⁵⁷ אחרי הכל, האם ניתן לטעון כי קרוסדרסר וטרנסג'נדר שלא התחיל טיפול הורמונלי או הליך ניתוחי כלשהו ורק לובש בגדים נשיים, נראים אותו דבר בעיני פקידת הבנק? לבסוף, בלי קשר לסיווג ה"נכון" של זהות התובעת, היא הופלתה בגלל המין שלה, מאחר ולא לבשה בגדים שהתאימו למין שלה. אם כן, לא ברור לגמרי איזה מבין שתי השאלות בתיק של רוזה, ביהמ"ש ראה כשאלה המכריעה: שאלת אופן תפיסת זהות התובעת ע"י פקידת הבנק, או שאלת זהות התובעת לפי איך שהוגדרה ע"י ביהמ"ש.

אם השאלה המרכזית היא זו של הזהות הנתפסת, אז כל עוד הפקידה הניחה שהתובעת היא גבר הטרנסקסואל (אם זה 'באמת' גבר, קרוסדרסר, או טרנסקסואל לפני ניתוח), היא תזכה בטענה של אפליה על בסיס מין. לעומת זאת, אם התובעת נתפסה כהומוסקסואל או כטרנסקסואל אחרי ניתוח, אז לא תהיה לה טענת אפליה על בסיס מין- בגלל שהיא לא יכולה הייתה לטעון שגבר במצב דומה בנעליה שילבש שמלה היה מקבל יחס שונה.

כאשר ביהמ"ש מתמקד במה הפקידה הניחה שהתובעת הייתה, הוא הופך את התיק לתלוי בהתאמה בין לבוש לזהות.⁵⁸ אם הפקידה הבינה שרוזה היא גבר והיא הייתה קרוסדרסרית- לא ניתן לבקש מקרוסדרסרים ללבוש בגדים שמשקפים את המין הביולוגי שלהם, אלא רק בגדים שמשקפים את המין הנגדי. אבל אם הפקידה חשבה שרוזה היא הומוסקסואל, אז לבקש ממנה להחליף את השמלה לבגדים זכריים מהווה בקשה לגיטימית, מאחר ולא ניתן לטעון שרוב הגברים ההומוסקסואלים לובשים שמלות.

לסיכום, המין של רוזה הצטייר כדו-משמעי לפקידת הבנק, ודו-משמעות כזו גרמה לאפליה יותר מאשר איך שהזהות עצמה נתפסה בעיניה.⁵⁹ הבעיה עם התנהגותה של הפקידה לא הייתה היכולת הדלה שלה לסווג זהויות מיניות, אלא תגובתה הלא סובלנית להופעה שהיא דו-משמעית מבחינה מינית.

⁵⁷ שם, בעמ' 67.

⁵⁸ שם, בעמ' 68.

⁵⁹ שם, בעמ' 69.

הדברים קצת מסתבכים אם לוקחים בחשבון מידע בנוגע לרוזה שהתקבל לאחר פסק הדין.⁶⁰ המקרה הנידון התבסס על זהותה של התובעת כזכר, וההחלטה גם התייחסה אליה בשימוש במילות גוף זכריות. לאחר הערעור, עורך דינו של רוזה התייחס אליה בפרסומים אקדמיים הקשורים למקרה בשימוש בשמות גוף נקביים, ובכך הראה שרוזה הייתה בעיצומו של הליך שינוי מין ומעוניינת שיתייחסו אליה כאישה. הגרסה ה'חדשה' עשויה הייתה לשנות את היגיון הדוקטרינה של ההחלטה, כאמור, אם התובעת מקוטלגת בצורה חוקית כאישה, זה שומט את הקרקע מתחת לטענת אפליה על בסיס מין. במילים אחרות, אם התובעת היא אישה, היא כבר לא יכולה לטעון לאפליה על בסיס מין, בגלל שהיא לא יכולה לטעון שאדם אחר בנעליה מהמין השני היה מקבל יחס יותר טוב.

כמו שצינתי, גם המקרה של רוזה מראה שלעיתים, דראג וקרוסדרסריות מהווים שלב ביניים בתהליך השינוי שטרנסג'נדרית עוברת במהלך חייה, מה שמחזק את הטענה שהזהויות שזורות אחת בשנייה במקרים מסוימים ולא מהוות זהויות נפרדות לחלוטין.

שיח זכויות- אילו זכויות דראג נפגעות?

הזכות לאוטונומיה- ניתן לעגן את הזכות להגדרה עצמית של הפרט הן בזכות לחירות והן בזכות לכבוד. במדינת ישראל עוגנה הזכות לחירות בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו.⁶¹ לצד הזכות לחירות, בתי המשפט בישראל מצאו עיגון לזכות לאוטונומיה – ובהיקש, לזכות להגדרה עצמית – בזכות לכבוד, שמנויה באותו חוק יסוד ממש.⁶² יכולתה של דראגיסטיות להגדיר את עצמן במרחב הציבורי, לרבות באמצעות מסמכי זיהוי, היא בבחינת מרכיב אינטגרלי בכינון זהותן העצמית. מסמכי הזיהוי נותנים ביטוי למימד זהותי מהותי ומשקפים את הכרת המדינה ברצונן של דראגיסטיות לאופן שבו יוגדרו. סירובה של המדינה להכיר בזהותן כפי שהן מעוניינות להציגה, ולו מן הטעם שאיברי הרבייה שלהן אינם תואמים את המגדר המבוקש, פוגעת בזכותן לאוטונומיה וביכולתן לגבש זהות עצמית. יש לכבד את רצונן של דראגיסטיות לגבש את אישיותן, לבטא את שאיפותיהן "ולבחור בדרכים להגשמתן". הזכות לאוטונומיה הינה זכות אשר "חובקת את כל ההיבטים המרכזיים" בחייו של האדם, לרבות ההיבטים הנוגעים בזהותו המגדרית של האדם. הצורך בהצגת תעודת הזהות פוגע בזכות לאוטונומיה ולו בשל העובדה שהוא מבטא את חוסר הנכונות של המדינה להכיר, ברמה הבסיסית ביותר, בבחירה שמבצעות דראגיסטיות באשר לזהותן המגדרית. נוהל תעודות הזהות הקיים חותר ליצור מתאם בין איברי הרבייה (המין) של הדראג ובין המגדר שבו הן שואפות להזדהות. הנוהל משקף את אי-נכונותה של המדינה להכיר באופן שבו הן מגדירות את עצמן במרחב הציבורי והפרטי, ולמעשה מכפיף את יכולת המימוש של הזהות העצמית להגדרות חברתיות קשיחות שאותן אימצה המדינה – הגדרות שעיקרן בדיכוטומיה של גבר/זכר ואישה/נקבה.

כאמור, יכולתן של דראגיסטיות – כמו כל אדם אחר – להגדיר את מינן במרחב, לרבות באמצעות מסמכי הזיהוי, היא בבחינת מרכיב אינטגרלי בכינון זהותן העצמית. מסמכי הזיהוי משקפים את הצורך הבסיסי של כל אדם להגדיר את מאפייניו האישיים כלפי הסביבה הציבורית. הקריטריונים שמופיעים במסמכי הזיהוי הם, הלכה למעשה, התמונה שהאדם בונה לגבי עצמו במרחב והיא הנותנת משמעות לחייו. הפגיעה בזכותן של דראגיסטיות להגדרה עצמית מתעצמת שבעתיים לנוכח המציאות המודרנית, שבה ישנה דרישה הולכת וגוברת להציג מסמכי זיהוי בכל "פינת רחוב" וכתנאי מוקדם לביצוע פעילויות שגרתיות רבות, כגון גישה לשירותים שונים או למוסדות השלטון, בדיקות ביטחוניות, כניסה למקומות בילוי ותרבות וכו'.

⁶⁰ שם, בעמ' 70.

⁶¹ חוק יסוד כבוד האדם וחירותו 1992.

⁶² הזכות לאוטונומיה גובשה בפסיקה ענפה של בית-המשפט העליון. ראו למשל: ע"א 2781/93 דעקה נ' בית-החולים "כרמל" חיפה, פ"ד נג(4) 526 בעמ' 571-572.

פגיעה בפרטיות - הזכות לפרטיות היא זכות חוקתית המעוגנת בחוק יסוד כבוד האדם וחירותו.⁶³ הצגת תעודת הזהות בסוגיה זו פוגעת בזכות לפרטיות: מצד אחד, אי-ההתאמה בין האופן שבו אדם בדראג מציג את עצמו (בלבוש, בדיבור וכו') ובין האופן שבו מסמכי הזיהוי מגדירים אותו – עשויה לחשוף בפני זרים הליך כלשהו שהוא עובר (כשלב ביניים) או מידע שהוא לא מעוניין לחשוף ובכך לפגוע בפרטיותו. מצד שני, ניתן לטעון שלא קיימת פגיעה בפרטיות, מכיוון שדראגיסטיות כחלק ממהותן ומטרתן, דווקא מעוניינות בתגובות לאי ההתאמה הזו, על מנת לעורר פרובוקציה ולחשוף את החקיינות שבמגדר.

פגיעה בשוויון תוך חשיפת טרנסג'נדריות (ודראגיסטיות) להפליה - הזכות לשוויון עוגנה בפסיקה כזכות חוקתית במדינת ישראל.⁶⁴ לפי מה שמחקרים מלמדים, מספר זעום מן הטרנסג'נדרים מבצעים הליך ניתוחי לשינוי מין, וכתוצאה מכך, רוב הטרנסג'נדרים נמנעים, שלא מרצונם, משינוי פרט המין במסמכי הזיהוי – ואוחזים יחד עם הדראגיסטיות (כשהן על דראג) במסמכי זיהוי שאינם תואמים את זהותם המגדרית. אי-התאמה זו מובילה ליחס מפלה במקומות ממשלתיים, ציבוריים ואף בבנקים כפי שראינו בניסוי האמפירי, ובכך הם נחשפים להפליה קשה בקרב כלל האנשים בקבלת שירותים שונים. בנוסף, פגיעה בזכותו של אדם לקבוע (ולממש) את הזהות המגדרית שלו באופן עצמאי, וללא התערבות ממשלתית, עשויה לעלות לכדי פגיעה בעקרון השוויון ביחס לאנשים שאינם טרנסג'נדרים או דראגיסטים, הזוכים להכרה מדינתית בזהותם מבלי שייאלצו לצלוח אי-אילו משוכות רפואיות ומשפטיות. בכך למעשה נפגעת זכותו החוקתית לשוויון של המיעוט הטרנסג'נדר-דראגיסטי, והפלייתו לרעה בהשוואה לאנשים שאינם טרנס או דראג.

⁶³ שם, בסעי' 7(א) לחוק. בנוסף, לסקירה של הלכות בית-המשפט העליון העוסקות בפרטיות, כמו גם לסקירת ההצדקות התיאורטיות השונות לפרטיות, ראו: מיכאל בירנהק **מרחב פרטי – הזכות לפרטיות בין משפט וטכנולוגיה** (הוצאת נבו ואוניברסיטת בר-אילן, 2010), בעמ' 109-125.

⁶⁴ ראו למשל: בג"ץ 6698/95 **קעדאן נ' מינהל מקרקעי ישראל**, פ"ד נד(1) 258, ו-בג"ץ 4541/94 **אליס מילר נ' שר הבטחון**, פ"ד מט(4) 94.

סיכום

בפרק הראשון ראינו כי על אף שבין הדראגיסטית לטרנסקסואלית קיימות נקודות שוני, הן גם חולקות מאפיינים דומים. לעיתים דראג מהווה נקודת מעבר של טרנסג'נדרית בדרכה לשינוי מגדרי קבוע, ולעיתים אין כל קשר בין מעבר מגדרי קבוע לדראגיסטית, שנושאת בעת ובעונה אחת שתי זהויות מגדריות מנוגדות ומתחלפות. בנוסף, ראינו איך תיאוריות מגדריות מנסות להסביר את רעיון הדראג דרך מושגים כמו 'האישה הפאלית', 'שנאת נשים' ואף 'הומופוביה'.

בפרק השני כאשר הצגתי את הניסוי שביצעתי כרגינה הדראגיסטית, ניכר היה לראות שלמרות שלא נתקלתי בקשיים מיוחדים בקבלת התוצאה הסופית בכל סיטואציה, בחלק מהמקרים לא קיבלתי את היחס שהייתי רוצה לקבל. בעוד מצד אחד, הפקידה בבנק והמוכר בחנות התעקשו לפנות אליי בשם גוף זכר, על אף הופעתי הנשית והדיבור שלי בלשון נקבה. מן הצד השני, המאבטח בכניסה לאוניברסיטה התייחס אליי כנקבה, אך סירב תחילה לאפשר לי להיכנס, דווקא בגלל שנתפסתי כאישה ולא כגבר כמו בתעודת הזהות. באופן אירוני, נוצר מצב שרק כאשר הצגתי לו תעודות גבריות נוספות ואני דיברתי על עצמי בלשון זכר ('והסגרתי את עצמי') קיבלתי ממנו אישור להיכנס לשטחי האוניברסיטה.

ניתן למעשה לומר שנתקלתי בשתי סיטואציות: (1) כאשר הופעתי הייתה משכנעת כאישה, התייחסו אליי כאישה, אך ברגע שבו לא הייתי יכולה להוכיח את זהותי הנשית באמצעות תעודה מזהה, הייתי צריכה "להוכיח" שאני באמת הגבר שבתעודות ולפיכך- לא "אישה אמיתית". (2) כאשר הופעתי הנשית מלכתחילה לא הייתה משכנעת מספיק, על אף שביקשתי שיתייחסו אליי כאישה, סירבו להעניק לי יחס כזה, וייתכן שאפילו אם הייתה בידי תעודת זהות נשית תואמת- לא בהכרח היו מתייחסים אליי בהתאם אליה, כל עוד הופעתי לא משכנעת מספיק בתור "אישה אמיתית".

בפרק השלישי בחנתי מבחינה משפטית את סעיף המין והתמונה בתעודת הזהות בעקבות ממצאי הניסוי. לגבי סעיף המין, ניתן לראות כי בעוד ביטולו בתעודת הזהות מהווה פתרון אידיאלי לדראגיסטיות מסוימות מכיוון שהוא למעשה שולל מגדר אחד קבוע, הוא איננו פותר סיטואציות בהן טרנסג'נדריות מעוניינות בחותם רשמי מהמדינה והחברה שמעיד על המגדר האמיתי שלהן. לגבי התמונה, ראינו באמצעות פסקי דין אמריקאים, כי לא קיים פתרון ריאלי אמיתי עבור דראג, מכיוון שלדראגיסטית יש שתי הופעות שהן שונות לחלוטין- 'המקורית הגברית' ו'הדראגית הנשית'- מה שמצריך שתי תמונות וכתוצאה מכך- שתי תעודות זהות שונות.

בנוסף, בעקבות הניסוי ניתן להצביע על זכויות חוקתיות שנפגעות מבחינת הדראגיסטית, כאשר היא מתנהלת במציאות יומיומית ללא תעודת זהות המאשרת את זהותה. בעוד ייתכן ודראגיסטיות הרואות את הופעתן כמופע בידורי על במה בלבד- ירגישו פחות נפגעות, מלכות דראג אחרות עלולות להיות לקבל יחס מפלה אם "יירדו מהבמה" וינסו להתנהל במציאות היומיומית בזהות שהיא ללא תעודת זהות.

נשאלת השאלה, האם אדם בעל שתי זהויות מגדריות בחברה מהווה איום ממשי על יציבות התרבות שלנו? האם האיום הזה נובע מהסיבה שמדובר דווקא בזהויות מנוגדות שהן מגדריות? או כל זהות שהיא כפולה הייתה נתפסת כבעייתית באותה מידה? לדעתי, התשובה לשאלות הללו תהיה, שקטגוריית ביניים שהיא "בעייתית" בגלל נזילותה, כמו מלכת דראג, נתפסת כמאיימת במיוחד על ההטרסקסואליות והמשטר ההטרו-נורמטיבי בחברה שלנו בגלל הקשר החזק והברור שלה למין. אם נצא מנקודת הנחה שלקטגוריות זהות מינית תפקיד מרכזי בחברה שלנו, אז איך נכנה גבר שנמשך למלכת דראג? סטרייט או הומוסקסואל?

ביבליוגרפיה

מאמרים

נורה גרינברג "כללים לכתיבה על אנשים טרנסג'נדרים":

www.gogay.co.il/uploadfiles/docs/WritingRules.pdf.

הדי ויטרבו "משבר ההטרסקסואליות: הבניית זהויות מיניות בדיני לשון הרע" **עיוני משפט** לג 5 (2010).

Paisley Currah and Shannon Minter "Unprincipled Exclusions: the Struggle to Achieve Judicial and Legislative Equality for Transgender People 7 Wm. & Mary J. of Women & L. 37 (2000).

Standards of Care For Gender Identity Disorders, The Harry Benjamin International Sixth): www.wpath.org/documents2/socv6.pdf Gender Dysphoria Association's (version 2001

American Psychiatric Association (APA) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Revised 4th edn (Washington 1995)

Yofi Tirosh, Adjudicating Appearance: From Identity to Personhood (Yale Journal of Law and Feminism 2007)

ספרים

ג'ודית באטלר, חיקוי ומרי ג'נדר, מתוך אנתולוגיה לתאוריה קווירית (עורכים: עמליה זיו, יאיר קינדר ואורן קנר (2001)).

ג'ודית באטלר, צרות של מגדר (1990) (תרגום: דפנה רוז (2007)).

מירי רוזמרין, ג'ודית באטלר והפרפורמטיביות של הזהות (תרגום: דפנה רוז).

Carole Anne Tyler, Female Impersonation, chapter 4 90-107 (New York 2003)

פסיקה ישראלית

תא (ת"א) 14726/05 אדלמן נ' חברת רייטינג בע"מ (ניתן ביום 9.10.2007).

ע"א 2781/93 דעקה נ' בית-החולים "כרמל" חיפה, פ"ד נג(4) 526.

חקיקה ישראלית

חוק יסוד כבוד האדם וחירותו 1992.

חוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה-1965.

נוהל 2.6.0001 של משרד הפנים- שינוי פרט המין.

חוזר מנכ"ל משרד הבריאות 39/86 משנת 1986.

הצעת חוק ביטול סעיף המין בתעודת הזהות שהוגשה ביום 24.6.2013.

סרטונים

Lana Wachowski's HRC Visibility Award Acceptance Speech 20.10.2012 (נמצא ב-
www.youtube.com).